

ГЕНЕРАЛЬНА ПРОКУРАТУРА УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

І. Г. Каланча

**ЕЛЕКТРОННЕ КРИМІНАЛЬНЕ
СУДОЧИНСТВО:
ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ,
СУЧАСНИЙ СТАН
ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Монографія

Харків
«Право»
2018

*Рекомендовано до друку
вченою радою Національної академії прокуратури України
(протокол № 6 від 22 грудня 2018 р.)*

Рецензенти:

І. В. Рогатюк – доктор юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник, заслужений юрист України, старший викладач відділу підготовки прокурорів з нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство, Національної академії прокуратури України;

С. В. Шмаленя – кандидат юридичних наук, начальник організаційно-методичного відділу управління нагляду за додержанням законів органами, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю, Департаменту нагляду за додержанням законів у кримінальному провадженні та координації правоохоронної діяльності Генеральної прокуратури України, старший радник юстиції

Каланча І. Г.

К17 Електронне кримінальне судочинство: передумови виникнення, сучасний стан та перспективи розвитку : монографія / І. Г. Каланча. – Харків : Право, 2018. – 240 с.

ISBN 978-966-937-546-9

Сьогоднішні зміни до кримінального процесуального закону України, зумовлені системною інформатизацією держави, забезпечують модернізацію судового провадження. Кримінальні процесуальні процедури частково перейшли в електронний формат і доповнились спеціалізованим електронним інструментарієм. Сучасне кримінальне судочинство України – це електронна комунікація суб'єктів кримінального процесу, дистанційна участь у судовому засіданні, електронна фіксація судового провадження тощо.

Дослідження присвячене актуальним теоретичним і прикладним питанням електронного кримінального судочинства, вирішення яких дасть змогу якісно реформувати кримінальну процесуальну діяльність, трансформувавши паперові процесуальні процедури в електронний формат.

Монографія буде цікавою для наукових співробітників, викладачів, аспірантів (ад'юнктів), докторантів, студентів ЗВО, сфера наукового пошуку яких поєднує кримінальний процес та інформаційні технології. Для практиків у монографії представлено, поряд з теоретичними положеннями, що збагатять розуміння кримінального процесу загалом, також методи вирішення актуальних проблемних питань застосування електронного сегмента судового провадження, приклади використання електронної фіксації процесуальних дій та рішень, методики спрощення кримінальної процесуальної комунікації за допомогою електронних інформаційних систем.

УДК 343.13:004

© Каланча І. Г., 2018

© Оформлення. Видавництво
«Право», 2018

ISBN 978-966-937-546-9

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АІС –	автоматизована інформаційна система;
АСДС –	автоматизована система документообігу суду;
ВКЗ –	відеоконференцзв'язок;
ДСА України –	Державна судова адміністрація України;
ЕКПП –	електронна кримінальна процесуальна процедура (-и);
ЕКППЗ –	електронний кримінальний процесуальний право-реалізаційний засіб (-и);
ЄДРСР –	Єдиний державний реєстр судових рішень;
ЄРАУ –	Єдиний реєстр адвокатів України;
ЄРДР, Реєстр –	Єдиний реєстр досудових розслідувань;
ЄСІС –	Єдина судова інформаційна система;
ЄСІТС –	Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система;
ЄСПЛ –	Європейський суд з прав людини;
Закон України №2147-VIII –	Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 року №2147-VIII;
ІКТ –	інформаційно-комунікативні технології;
ІТ –	інформаційні технології;
КЗПЛ –	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року;
КМРЄ –	Комітет міністрів Ради Європи;
КПК України 1960 року –	Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960 року (Відомості Верховної Ради 1961, №2 ст. 15);

- КПК України** – Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року (Відомості Верховної Ради України, 2013, №9–10, №11–12, №13, ст.88);
- КПК УРСР 1960 року** – Кримінально-процесуальний кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки від 28 грудня 1960 року (Відомості Верховної Ради 1961, №2 ст. 15);
- КПФ** – кримінальна процесуальна форма;
- КРЕС** – Консультативна рада європейських суддів;
- МКС** – Міжнародний кримінальний суд;
- ОВК** – особистий віртуальний кабінет;
- ПК** – персональний комп’ютер;
- Стратегія 2015–2020** – Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схвалена Указом Президента України від 20 травня 2015 року №276/2015.

ВСТУП

Винайдення писемності, книгодрукування, електрики, радіо (телекомунікації), формування глобальних інформаційно-комунікаційних мереж мало фундаментальний вплив на всі сфери життя суспільства. Технологічні досягнення людства застосовувались в сфері кримінальної юстиції, видозмінюючи кримінальну процесуальну форму. З часом кримінальні процесуальні процедури судового провадження зазнали інноваційних змін: частково трансформувалися в електронний формат, доповнившись спеціалізованим електронним правореалізаційним інструментарієм. Сучасне кримінальне судочинство України – це електронна комунікація з судом, дистанційна участь у судовому засіданні, електронна фіксація судового провадження тощо. Однак електронна комунікація не заміщує паперову, а дублює її, інформатизація – несистемна, електронний сегмент – неінтегрований.

Потребу реформування кримінальної юстиції України в електронній площині означено на законодавчому рівні. Відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року №276/2015, серед ключових завдань визначено запровадження інструментів «електронного правосуддя», покращання управління та забезпечення взаємної сумісності інформаційних систем судів, прокуратури, адвокатури, пенітенціарної служби та інших органів юстиції. Реформування вітчизняної кримінальної юстиції відповідно до окреслених завдань вимагає розробки чіткої та несуперечливої концепції електронного кримінального судочинства України.

Теоретичні основи судового провадження розвивають у своїх працях Ю. П. Алєнін, Г. П. Власова, В. Г. Гончаренко, І. В. Гора, Ю. М. Грошевий, О. В. Капліна, В. А. Колесник, Л. М. Лобойко, В. Г. Лукашевич, В. Т. Малярєнко, М. М. Михєєнко, В. В. Назаров, В. Т. Нор, Ю. Ю. Орлов, М. А. Погорєцький, В. В. Рожнова, Д. Б. Сергєєва, Р. О. Стефанчук, А. В. Столітній, О. Ю. Татаров, В. Я. Тацій, В. М. Тертишник, В. М. Трофимєнко, Л. Д. Удалова, В. І. Фаринник, В. Ю. Шєпїтько, В. П. Шибїко, О. Г. Яновська.

Окремі проблеми упровадження інноваційних технологій у діяльність судової системи досліджують такі вітчизняні науковці, як: В. В. Білоус, М. В. Бондаренко, О. В. Бринцев, М. О. Гетманцев, В. Г. Иванов, О. В. Іващенко, Ю. А. Клімашевська, М. Б. Кравчик, Н. В. Кушакова-Костицька, О. О. Лов'як, Н. І. Логінова, С. Г. Пограничний, Л. Р. Сердюк, В. С. Стефанюк, А. В. Столітній, О. В. Шамрай.

Праці зазначених авторів становлять науково-теоретичну основу для вивчення кримінального судочинства України. Однак на монографічному рівні питання електронного кримінального судочинства не досліджувалися; комплексного й ґрунтовного вдосконалення потребує та законодавча база стосовно окресленого питанням. Ось цим і зумовлена актуальність обраної теми дослідження.

Монографічне дослідження підготовлено відповідно до першочергових пріоритетів Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015, пункту 5.4 «Підвищення ефективності правосуддя та оптимізація повноважень судів різних юрисдикцій» та пункту 5.12 «Забезпечення належної координації правових інститутів та єдності інформаційної системи» розділу 5 «Система завдань, заходів та результатів» Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015, узгоджена з пунктом 3.4.2.6 розділу 3 «Соціальні і гуманітарні науки» постанови Президії НАН України від 20 грудня 2013 року № 179 «Про основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих технічних та гуманітарних наук Національної академії наук України на 2014–2018 роки». Дослідження здійснено відповідно до пункту 14 розділу «Проблеми формування національної правової системи України та її адаптація до європейського права», пункту 3 розділу «Правове забезпечення інформаційної сфери України» та пункту 5 розділу «Фундаментальні та прикладні проблеми наукового забезпечення боротьби зі злочинністю в Україні» Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки», затвердженої 3 березня 2016 року на загальних зборах Національної академії правових наук України.

Об'єктом дослідження є кримінальна процесуальна діяльність під час судового провадження.

Предметом дослідження є судове провадження в умовах електронного реформування кримінальної юстиції України.

Монографія являє собою системне комплексне дослідження, присвячене актуальним теоретичним і прикладним питанням електронного кримінально-

го судочинства, вирішення яких дасть змогу якісно реформувати кримінальну процесуальну діяльність, транслювавши паперові процесуальні процедури в електронне інформаційне поле.

У монографії висвітлено такі основні положення:

- системно-структурна конструкція електронного кримінального провадження під час судового провадження;
- класифікацію елементів кримінальної процесуальної форми;
- поняття «фіксування кримінального процесу»;
- класифікацію форм фіксування судового провадження;
- поняття «інструменти кримінального процесу»;
- класифікацію інструментів кримінального процесу;
- поняття «електронні кримінальні процесуальні правореалізаційні засоби»;
- поняття «електронне кримінальне судочинство»;
- методологію наукового дослідження електронної складової кримінальної процесуальної діяльності під час судового провадження;
- міжнародно-правовий досвід використання електронних процедур у кримінальному судочинстві;
- модель електронного кримінального судочинства;
- поняття «електронна кримінальна процесуальна процедура»;
- поняття «електронна комірка»;
- поняття «електронні цифрові контури»;
- поняття «електронний міст»;
- поняття «електронна кримінальна справа»;
- механізм здійснення електронних кримінальних процесуальних процедур;
- модель *формування електронних процесуальних документів за допомогою підсистеми уніфікованих шаблонів*;
- види інтероперабельності відносно інформаційного середовища кримінального судочинства;
- алгоритм забезпечення інтероперабельності електронних інформаційних систем органів кримінальної юстиції на судовому провадженні;
- структуру алгоритмів судового провадження;
- модель системно-структурної конструкції судового провадження.

У процесі дослідження застосовано комплекс загальнонаукових та спеціальних наукових методів. Вибір підходів та методів зумовлений багатоаспектністю об'єкта і предмета монографічного дослідження.

Діалектичний метод використано під час вивчення всіх питань монографічного дослідження. Методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції знайшли застосування у ході всього дослідження. Історичний метод став у пригоді при

вивченні генезису та шляхів формування кримінального судочинства (підрозділ 1.2). Компаративістський метод використано для порівняння норм сучасного кримінального процесуального законодавства України з нормативним регулюванням кримінальної процесуальної діяльності в судовому провадженні зарубіжних країн (розділ 2). Формально-юридичний метод допоміг сформулювати визначення юридичних понять (підрозділ 3.1). Формально-юридичний метод у поєднанні із системно-структурним та методом аналогії дозволили виявити відповідні прогалини і колізії кримінального процесуального законодавства, розкрити вплив недосконалості таких норм на електронний сегмент кримінального судочинства (підрозділ 1.3). Синергетичний підхід застосовано у розділі 3; системно-структурний метод – в підрозділах 1.1, 1.2, 3.1 та ін.; моделювання – у розділі 3.

Нормативну базу дослідження становлять Конституція України, чинне кримінальне процесуальне законодавство України та низки інших держав, міжнародні та європейські конвенції, декларації, пакти, угоди, рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), рішення судів України всіх інстанцій, міжвідомчі та відомчі підзаконні нормативно-правові акти з питань кримінального провадження.

Емпіричною базою монографічного дослідження стали кількісні та узагальнені дані опитування 162 прокурорів місцевих прокуратур, 157 адвокатів та 160 суддів у Київській, Львівській, Запорізькій, Дніпропетровській, Чернівецькій областях та Києві, результати практичної діяльності здобувача на посаді прокурора місцевих прокуратур Чернівецької області та міста Києва, аналітичні та статистичні матеріали Генеральної прокуратури України, Державної судової адміністрації України, аналітичні дані органів кримінальної юстиції інших держав.

Результати цього дослідження мають широку сферу застосування, а саме: розробка змін до кримінального процесуального законодавства, технічне вдосконалення електронних інформаційних систем органів кримінальної юстиції, теорія кримінального процесу, навчальний процес та практична діяльність. Вітчизняним науковцям ця монографія буде цікава з огляду на авторські поняття, класифікації, думки щодо актуальних питань електронного кримінального судочинства, інноваційні ідеї впровадження електронних кримінальних процесуальних процедур, що можуть та мають бути розвинені надалі, а також дуалістичну методологію дослідження, яка поєднує традиційну для науки кримінального процесу юридичну сферу пізнання гуманітарного типу та новий для зазначеної спеціальності технологічний елемент, застосовуваний точними науками. У монографії автором сформовано моделі та алгоритми електронного кримінального судочинства, які є першими в науці криміналь-

ного процесу та мають значну наукову і практичну цінність. Тож, монографія буде цікавою для студентів вищих навчальних закладів юридичної підготовки, аспірантів та молодих вчених, сфера наукового пошуку яких поєднує кримінальний процес та інформаційні технології. Крім того, варто вказати на перспективу використання даної роботи під час розроблення матеріалів для навчальних дисциплін, пов'язаних з кримінальним процесом, підготовки та проведення лекційних, семінарських і практичних занять. Для практиків у монографії представлено, поряд з теоретичними положеннями, що значно збагатять розуміння кримінального процесу загалом, також методи вирішення актуальних проблемних питань застосування електронного сегмента судового провадження, приклади використання електронної фіксації процесуальних дій та рішень, методики спрощення кримінальної процесуальної комунікації за допомогою електронних інформаційних систем. У правозастосовній діяльності результати представленої роботи можливо застосувати під час здійснення прокурором процесуальної діяльності у кримінальному провадженні, розроблення технічних змін до порядку функціонування обміну електронними даними між автоматизованою системою документообігу суду та Єдиним реєстром досудових розслідувань. Результати дослідження також матимуть ефективне застосування при підготовці методичної літератури, а також у системі підвищення кваліфікації адвокатів, прокурорів і суддів.

Автор висловлює подяку за особисту допомогу в роботі, змістовні зауваження та цінні поради науковому керівнику доктору юридичних наук Столітньому Антону Володимировичу.

Також варті вдячності важливі зауваження та слухні поради рецензентів – І. В. Рогатюка, доктора юридичних наук, доцента, старшого наукового співробітника, заслуженого юриста України, старшого викладача відділу підготовки прокурорів з нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство, Національної академії прокуратури України, та С. В. Шмаленя, кандидата юридичних наук, начальника організаційно-методичного відділу управління нагляду за додержанням законів органами, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю, Департаменту нагляду за додержанням законів у кримінальному провадженні та координації правоохоронної діяльності Генеральної прокуратури України, старшого радника юстиції.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

1.1. Теоретичні основи електронного кримінального судочинства

Сучасний етап розвитку кримінальної процесуальної форми (далі – КПФ) характеризується високою формалізованістю процесуальних процедур, однією з ознак якої є багатоступенева фіксація кримінальної процесуальної інформації: у свідомості учасників процесу, на паперових носіях, на електронних носіях, в електронних інформаційних системах. Зазначене супроводжується зайвим паперотворенням, нераціональним використанням ресурсів та неефективною комунікацією суб'єктів кримінального судочинства. Водночас відносно новою характеристикою КПФ є електронні кримінальні процесуальні процедури (далі – ЕКПП) та розроблені для їх вчинення електронні кримінальні процесуальні правореалізаційні засоби (далі – ЕКППЗ), застосування яких покликане спростити та перевести у цифровий формат неефективні процесуальні процедури. Однак інноваційний сегмент вітчизняного кримінального судочинства не поспіває за розвитком інформаційних технологій (далі – ІТ) та глобалізаційними тенденціями. З огляду на це електронне реформування судового провадження як ключового елемента кримінальної юстиції України є актуальним питанням сьогодення.

Аналізуючи положення Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015 (далі – Стратегія 2015–2020), спостерігаємо чітку тенденцію до розширення електронного сегмента судочинства, що безпосередньо виявляється у визначенні *завдань* щодо введення системи електронного документообігу, електронного розгляду справ (у деяких випадках), аудіо- та відеофіксації засідань (абз. 7 п. 5.4); поетапного запровадження інстру-

ментів «електронного правосуддя» (абз. 8 п. 5.4); посилення управління інформаційними системами для більшої участі адвокатів у наданні послуг «електронного правосуддя» (абз. 9 п. 5.6); покращення управління та забезпечення взаємосумісності інформаційних систем судів, прокуратури, адвокатури, пенітенціарної служби та інших органів юстиції (абз. 3 п. 5.12.)¹.

Електронна складова кримінального процесу України вбачається однією з найбільш прогресивних та водночас найменш досліджених сфер кримінальної процесуальної науки. Тенденції інформатизаційної глобалізації знайшли своє відображення в електронних новелах чинного Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року (Відомості Верховної Ради України, 2013, №9–10, №11–12, №13, ст.88) (далі – КПК України). Разом з тим вказані нововведення потребують системного вдосконалення та розширення, передусім на стадіях судового провадження. Передумовою реалізації наведених у Стратегії 2015–2020 завдань є ґрунтовне теоретичне дослідження судового провадження для визначення меж кримінального процесу, що потенційно охоплюються електронним кримінальним судочинством, тобто меж предмета дослідження, вивчення генезису судового провадження, методів його дослідження, сучасної практики правозастосування, а також зарубіжного досвіду електронної кримінальної процесуальної діяльності під час судового провадження. Вказане буде науковим підґрунтям для стратегічного планування процесу реформування, напрацювання й обґрунтування заходів та етапів упровадження електронного кримінального судочинства в Україні.

Перш за все проаналізуємо місце судового провадження в системі кримінального процесу України. Зазначене забезпечить процесуально (нормативно) та технологічно ефективне вдосконалення електронного сегмента судочинства та його інтеграцію в електронне інформаційне поле органів кримінальної юстиції.

Погоджуємось із думкою А. В. Столітнього щодо трирівневої структури кримінального процесу, що включає: досудове провадження, судове провадження та виконання судових рішень².

¹ Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схвалена указом Президента України №276/2015 від 20.05.2015 // База даних «Законодавство України»/ ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>

² Столітній А. В. Місце досудового розслідування у системі стадій кримінального провадження // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Вип. 36, Т. 2. С. 151–154.